

ԱՐՄԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

*Երևանի պետական համալսարան,
պ.գ.դ., պրոֆեսոր*

ՏԱՇԻՐՔԻ (ԼՈՌԻԻ) ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆ ՈՒ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ*

Հայոց Սմբատ Բ թագավորի գահակալության (978–990 թթ.) շրջանում Բագրատունյաց թագավորությունում խորացավ մասնատվածության գործընթացը, և մեկը մյուսի հետևից առաջացան Տաշիրքի, Փառիսոսի և Սյունիքի թագավորությունները: Դրա հետևանքով Բագրատունյաց թագավորությունն էապես թուլացավ և աստիճանաբար կորցրեց արտաքին մարտահրավերներին արդյունավետ պատասխանելու կարողությունը:

Նշվածի համատեքստում կարևոր է Տաշիրքի (Տաշրաց) թագավորության¹ ստեղծման ժամանակի և հանգամանքների ուսումնասիրությունը, քանի որ այդ թագավորության ստեղծումը ինքնին տարբերվում էր Փառիսոսի և Սյունիքի թագավորությունների պարագայից: Խնդիրն այն է, որ, մասնավորապես, Սյունի-

---

* Տաշիրքի թագավորության ստեղծման վերաբերյալ սույն նյութը՝ ավելի համառոտ շարադրանքով, տեղ է գտել Ա. Եղիազարյանի «Սմբատ Բ Տիեզերակալ. թագավոր հայոց (Երևան, 2021)» աշխատության մեջ (էջ 38-51): Այստեղ կատարվել են զգալի հավելումներ:

¹ Պատմագիտության մեջ երբեմն կոչվել է «Տաշիր-Ձորագետի թագավորություն», որով փորձ է կատարվել անվանման մեջ ներկայացնել թագավորության աշխարհագրական ընդգրկումը, երբեմն էլ՝ «Լոռիի թագավորություն» (տե՛ս հղված թեմատիկ գրականությունը), իսկ պատմիչների երկերում՝ նաև «Աղվանից թագավորություն» (տե՛ս, օրինակ, Մատթեոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրութիւն, գրաբար բնագիրը՝ Մ. Մելիք-Աղամյանի և Ն. Տեր-Միքայելյանի, աշխարհաբար թարգմ. և ծանոթագր. Հ. Բարթիկյանի, Երևան, 1991, էջ 22):

քի դեպքում Բագրատունյաց պետությունից բաժանվում էր նախկինում՝ 880-ական թթ. սկզբին այդ թագավորության հիմնադրման համար Բագրատունիների և Արծրունիների հետ դաշինք կազմած տոհմը², որի հետևանքով Բագրատունյաց թագավորությունն ամփոփվում էր միայն Բագրատունյաց տիրույթներում, քանի որ Արծրունիներն էլ իրենց հերթին դաշինքը խզել էին 908 թ.³ ստեղծելով իրենց թագավորությունը: Իսկ Տաշիրքի թագավորությունը Բագրատունյաց տիրույթներում Սմբատ Բ-ի հավանությամբ և նրա եղբոր գլխավորությամբ ձևավորված պետություն էր, որը պարտավորված էր մնալու Անիի տիրակալի գերակայության ներքո:

Տաշիրքի թագավորության ստեղծման մասին արժեքավոր տեղեկություններ է պարունակում Սանահինի վանքին Սմբատ Բ-ի (978-990 թթ.) անունից տրված՝ հայոց 428 թ. (մարտ, 979 թ. մարտ, 980 թ.) հրովարտակը: Վերջինով արքան սահմանում էր «վիճակ եւ երկիրս զայս Սանահինիս զամենայն երկիրն Տաշրաց՝ զՎերին եւ զՆերքին, մինչ ի լեառն Բագում, յայսկոյս եւ յալլկոյս, մինչեւ ի սահմանս Գուգարաց աշխարհին եւ մինչ ի սահմանս Տփիս[ե]աց եւ Վրաց, եւ ի սահմանս Նիգ գաւառի եւ մինչեւ ի սահմանս Կայենոյ, եւ զսահմանս Ծաղկոցաց, մինչ ի սահմանս Տան Շիրակայ»³: Հոգևոր վիճակի ընդգրկված «Տաշրաց երկրի» սահմանները, որոնք, ինչպես կտեսնենք, նույնական էին Սմբատ

---

² «Պատմութիւն նահանգին Սիսական արարեալ Ստեփաննոսի Օրբէլեան արքեպիսկոպոսի Սինեաց», Թիֆլիս, 1910, էջ 175: Պատմիչը հաղորդում է, որ «յայնմ ժամանակի (881 կամ 882 թ. –Ա.Ե.) խորհուրդ ի մէջ առեալ աստուածային իմն տեսչութեամբ Գրիգորի Սուփանայ և Վասակայ իշխանիկ կոչեցելոյ՝ տէրանցն Սինեաց, ընդ Գրիգորի Դերենիկ կոչեցելոյ, որ էր իշխան տանն Արծրունեաց, և ընդ այլ իշխանաց Հայոց, խնդրեն յամիրապետէն Ամիր-Ահմատայ և կացուցանեն զԱշոտ Բագրատունի թագաւոր Հայոց»:

³ «Յիշատակարան Սանահնոյ վանից (Սանահինի քեթօւկը)», աշխատասիրութեամբ՝ Պ. Մուրադեանի, Ս. Էջմիածին, 2007, էջ 67-68:

Բ-ի կրտսեր եղբայր Գուրգենի գլխավորությամբ հիմնադրված Տաշիրքի թագավորության սահմաններին, ներկայացված են շատ հստակ և որոշակի. դրանցում ընդգրկված էին Այրարատի ծայր հյուսիսարևելյան հատվածը (Նիգ գավառի հյուսիսային հատվածը՝ «հայսկույս Բագումը» և ամենայն հավանականությամբ նաև Վարաժնունիք գավառի հյուսիսային մասը՝ մինչև Ծաղկոցաց-Ծաղկունյաց լեռները) և Գուգարքի ողջ արևելյան հատվածը՝ Կանգարքից մինչև Շամշուղե ամրոցը հյուսիսում, և Կայան բերդը՝ Աղստև գետի հովտում տարածվող համանուն գավառակով՝ արևելքում⁴: Ասվածին համահունչ է Վարդան վարդապետի այն հաղորդումը, որ Սմբատ Բ-ի եղբայր Գուրգենը «ժառանգե զՏաշիր Սևորդուվքն Ձորոյգետին. և զԿայեն և զԿայծոն, զԽորխոռունիք՝ որ ի Խոռայ շինեցաւ, որ է Խոշոռնի և Խոռակերտ, և զԲագունիք՝ որ է Բագկերտ ի գաւառն Տաշրայ»⁵: Հաղորդումից պարզ է, որ Գուրգենի թագավորության հյուսիսային և արևելյան սահմանները հիմնականում համապատասխանում էին Սմբատ Բ-ի հրովարտակում մանրամասնորեն նկարագրված հոգևոր վիճակի սահմաններին: Անանուն ժամանակագրություններից մեկում նշված է, որ «Գուրգէն (իմա՝ Տաշիրքի առաջին թագավորը – Ա. Ե.) տիրէ Գոգարացոց կողմանս սկսեալ ի Գագայ, Խառայ մինչև ի դուռն Տփխեաց»⁶, որն առնվազն հյուսիսային սահմանի առումով համապատասխանում է Սանահինի

⁴ Տե՛ս Մաթևոսյան Ռ., Կայան բերդի և գավառի տեղադրությունը, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1972, № 2, էջ 53-62:

⁵ «Հաւաքումն պատմութեան Վարդանայ վարդապետի», Վենետիկ, ի Սուրբ Ղազար, 1862, էջ 90: Հեղինակի թվարկած բերդերից Կայանը գտնվում էր Ձորփորում, Կայծոնը՝ Ձորագետի հատվածում, Խոշոռնին՝ Ծորփորում, Բագկերտը՝ Տաշիրքում (տե՛ս Հովհաննիսյան Մ., Հայաստանի բերդերը, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1970, էջ 533-588):

⁶ «Մանր ժամանակագրություններ XIII-XVIII դդ.», հ. II, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Երևան, 1956, էջ 501:

հիշատակարանի հաղորդած տվյալներին:

Տաշիրքի թագավորության հիմնադրման նշանակությունը չի կարելի թերագնահատել, քանի որ դրանով հերթական բաժանմանն էին ենթարկվում Բագրատունյաց արքունի և տոհմական տիրույթները: Եթե Աշոտ Գ Ողորմած թագավորի օրոք (953-978 թթ.) դրանցից բաժանվել էր արևմտյան հատվածը, որտեղ ստեղծվել էր Կարսի թագավորությունը, ապա այժմ՝ նաև հյուսիսարևելյանը: Ի դեպ, հույժ էական է հիշելը, որ ըստ «Թագաւորք վերջինք Բագրատունիք» կոչված ժամանակագրության՝ Աշոտ Գ-ի որդիներ Սմբատը, Գուրգենը և Գագիկը «... համակամ սիրով երիս բաժանեն զթագաւորութիւնն՝ հայրագլուխ⁷ առնելով զՍմբատ, եւ Գուրգեն տիրէ Գոգարացոց կողմանս...»⁸, ինչը նշանակում է, որ Բագրատունիների տիրույթները բաժանվել են երեք եղբայրների միջև, որից հետո Գուրգենը թագավոր է հռչակվել: Բայց, եթե Գուրգենի ստացած հողերը հիշատակվում են, ապա Գագիկին բաժին հասած տիրույթների մասին տեղեկություններ չկան: Ըստ որում, ճիշտ է՝ խոսվում է թագավորության և ոչ թե Բագրատունյաց տիրույթների բաժանման մասին, սակայն հավանական չէ, որ բաժանման մեջ տեղ գտնեին այլ տոհմերին՝ Արծրունիներին, Սյունիներին և այլոց պատկանող տարածքները, ինչն ակնհայտ է Գուրգենի ստացածից, որում ընդգրկված էին հատվածներ բացառապես Բագրատունիների տոհմական ու արքունի տիրույթներից: Գագիկի պարագային կանդրադառնանք այլ ուսումնասիրությամբ, քանի որ այն

---

⁷ «Հայրագլուխ» նշանակում է «իբրև հայր խնամակալող, խնամակալ» (տե՛ս «Հայերէն բացատրական բառարան», կազմեց Ս. Մալխասեանց, հատոր առաջին, Ա-Ե, Երևան, 1944, էջ 40):

⁸ «Մանր ժամանակագրություններ XIII-XVIII դդ.», հ. II, էջ 501, տե՛ս նաև «Յիշատակարան Սանահինյ վանից (Սանահինի քեթօրակը)», էջ 59:

առանձնահատուկ է, իսկ այժմ քննության առնենք Տաշիրքի թագավորության ստեղծման հարցը:

Պատմիչներից Տաշիրքի թագավորության հիմնադրման թվականի մասին տեղեկություններ է պահպանել միայն Մխիթար Այրիվանեցին՝ նշելով հայոց 430 թվականը և հետազոտողների կողմից որպես հռոմեական թվական ընկալված 981-ը. «Աստեղև սկիզբն թագաւորելոյ Բագրատունեաց ի վերայ Վրաց, զի Գուրգէն ի Վիրս և Սմբատ եղբայր նորա ի Հայս թագաւորեցին»⁹: Ակնհայտ է, որ խոսքը Աշոտ Գ-ի որդի Գուրգենի թագավորելու մասին է, թեև սխալմամբ նրան վերագրված է Վիրքում թագավորելը, ըստ որում՝ վրաց առաջին Բագրատունի թագավոր լինելը:

Դեռևս Մ. Չամչյանցը Գուրգենի թագավորելը թվագրում էր 982 թ.՝ այն կապելով այդ ժամանակ Սմբատ Բ-ի ունեցած դժվարությունների ընթացքում Գուրգենի դրսևորած հավատարմության գնահատման հետ¹⁰:

Ղ. Ալիշանը իրադարձությունների ընթացքը ներկայացնում է հետևյալ կերպ. «Զկնի մահուան Աշոտոյ ի թուականին ՆԻԶ (426 թ.՝ մարտ, 977 թ. – մարտ, 978 թ. – Ա. Ե.), թագաւորէ որդի նորա Սմբատ. որում պատահէ երթալ ի տեսութիւն ողբօրն իւրում հարազատին Գուրգենայ, որ էր յայնժամ իշխան բնաւ երկրին Տաշրաց...»: Փաստորեն, ըստ հեղինակի՝ Գուրգենը իշխել է Տաշիրքում դեռևս նախքան թագավորելը: Երկու եղբայրներն այցելում են Սանահին և Գուրգենը հրովարտակ է գրում, որով նվիրատվություններ է կատարում վանքին՝ իրեն կոչելով

---

⁹ Տե՛ս «Մխիթարայ Այրիւանեցոյ պատմութիւն Հայոց», ի լոյս ընծայեաց Մ. Էմին, Մոսկվա, 1860, էջ 56, «Մխիթարայ Այրիւանեցոյ պատմութիւն ժամանակագրական», ի լոյս ընծայեաց Բ. Պ., Ա. Պետերբուրգ, 1867, էջ 71:

¹⁰ Տե՛ս Չամչեանց Մ., Պատմութիւն Հայոց ի սկզբանէ աշխարհի մինչև ցամ 1784, Վենետիկ, ի Ս. Ղազար, հատ. Բ, 1785, էջ 851-852:

«Գուրգէն թագաւոր, Շահնշահի որդի Աշոտոյ Ողորմածի»¹¹: Ակնհայտ է, որ Ղ. Ալիշանը նկատի ունի Սմբատ Բ-ի 978 թ. այցելւոյնը Տաշիրք, ինչից կարելի է եզրակացնել, որ նա Գուրգենի գահակալւոյան սկզբնավորումը համարում է 978 կամ 979 թվականը:

Հ. Ղևոնդ Մովսեսյանի կարծիքով Սմբատ Բ-ն 979 թ. հրովարտակով միաժամանակ «կը գծեր ... իւր եղբօր Գուրգէնի իշխանութեան սահմանները, եւ այս առթիւ տեղի կունենար Տաշիրքի անկախ հրատարակութեան հանդէսը Սանահնի մէջ, ուր գացած էր Հայոց թագաւորը այս նպատակաւ»¹²: Նա, հիմք ընդունելով հրովարտակի 979 և Գուրգենի թագավորելու՝ Մխիթար Այրիվանեցու հիշատակած 981 թվականները, Տաշիրքի թագավորւոյան ստեղծումը թվագրում է 980 թ., այսինքն՝ նշված երկու թվականների միջակայքով¹³:

Տաշիրքի թագավորւոյան պատմւոյան վերաբերյալ մի շարք հետազոտւոյնների հեղինակ Ռ. Մաթևոսյանը շրջանառել է տեսակետ այն մասին, թե Տաշիրքի թագավորւոյնը ստեղծվել է դեռևս Աշոտ Գ-ի գահակալւոյան շրջանում: Նման տեսակետի հիմքում Մատթեոս Ուռհայեցու տեղեկւոյնն է, ըստ որի՝ 974 թ. բյուզանդական բանակին ընդառաջ շարժվող հայոց զորքի կազմում էր, ի թիվս այլ թագավորների ու իշխանների, «թագաւորն Աղուանից Գուրգէն»-ը¹⁴, որը նույնանում է Տաշիրքի առաջին թագավոր, Սմբատ Բ-ի եղբայր Գուրգենին: Թեև ակնհայտ է պատմիչի կողմից հայոց զորքի կազմում ներկայաց-

¹¹ Տե՛ս Ալիշան Ղ., Հայապատում. պատմութիւն Հայոց, հ. Բ, Վենետիկ-ի վանս Ս. Ղազարու, 1901, էջ 105:

¹² Մովսէսեան Ղ., Լօռիի Կիրիկեան թագաւորներու պատմութիւնը, Վիեննա, Մխիթարեան տպարան, 1923, էջ 26:

¹³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 28:

¹⁴ Տե՛ս Մատթեոս Ուռհայեցի, էջ 22:

ված անձանց անվանացանկի ժամանակավրեպությունը¹⁵, սակայն Ռ. Մաթևոսյանն այն հիմք է ընդունել Գուրգենի թագավորելը դեռևս Աշոտ Գ-ի օրոք հիմնավորելու համար՝ որպես թագավորելու մեկնակետ նշելով 972 թվականը¹⁶: Հետագայում Ռ. Մաթևոսյանը խմբագրել է իր տեսակետը և Գուրգենի թագավոր դառնալը թվագրել 979 թվականով¹⁷, սակայն ծանոթագրության մեջ հավելել, թե «Գուրգենը գահակալությունը ստանձնել է 972 թ.»¹⁸, ինչը խիստ հակասական է: Թեմային առնչվող իր հոդվածներից մեկում էլ նա փորձել է հիմնավորել Տաշիրքի թագավորության՝ 969/970 թ. ստեղծված լինելը¹⁹: Իր վերջին ուսումնասիրություններից մեկում էլ Ռ. Մաթևոսյանը ներկայացրել է Տաշիրքի թագավորության ձևավորման հետևյալ ընթացքը: 960-ական թթ. Աշոտ Գ-ն վարչական բարեփոխումներ է կատարել Տաշիրքում՝ միավորելով դեռևս X դ. սկզբին գոյություն ունեցող Տաշիրք և Ուտի գավառները և ստեղծելով Տաշիրք «երկիրը»: Վերջինս ուղղակիորեն ենթարկվում էր արքունիքին: Միևնույն ժամանակ ստեղծվեց նաև Տաշիրք երկրի եկեղեցական թեմը՝ Սանահին կենտրոնով: Հետագոտողը Սանահինի Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցու՝ Սմբատ և Գուրգեն Բագրատունիների քանդակից, որի ներքո գրված է «Կորիկէ թագաւոր, Սմբատ թագաւոր»²⁰, եզրակաց-

¹⁵ Տե՛ս Ղարիբյան Ի., Կյուրիկյան թագավորության հռչակման տարեթվի շուրջ, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1977, № 1, էջ 82, Հարությունյան Բ., Սյունյաց թագավորության հիմնադրման տարեթիվը, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 1969, № 1, էջ 148-149:

¹⁶ Տե՛ս Մաթևոսյան Ռ., Դիտողություններ Կյուրիկյանների պատմության վերաբերյալ, «Պատմաբանասիրական հանդես», 1968, № 3, էջ 200-202:

¹⁷ Տե՛ս «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. III, Երևան, 1976, էջ 102:

¹⁸ Նույն տեղում, ծանոթ. 7:

¹⁹ Տե՛ս Մաթևոսյան Ռ., Լոռվա թագավորության կազմավորման պատմությունից, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1976, № 3, էջ 86-95:

²⁰ Ղաֆադարյան Կ., Սանահինի վանքը և նրա արձանագրությունները, Երևան, 1957, էջ 77, 98:

նում է, որ Սմբատը Տաշիրքում ուներ վարչական իշխանություն որպես Աշոտ Գ-ի թագավոր-գահակից, ավելի որոշակի՝ փոխարքա և հայոց թագավորի ներկայացուցիչ: Քանի որ Գուրգենը ևս այդ քանդակում հանդես է գալիս որպես թագավոր, նա եզրակացնում է, որ Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցու կառուցման ժամանակ (957-966 թթ.) «Տաշիրում, բացի Սմբատից, կար նաև այլ կառավարիչ-թագավոր»²¹: Այստեղ միայն նշենք, որ Սանահինի վանքի ուսումնասիրությունն իրականացրած Կ. Ղաֆադարյանը նշված վիմագիրը թվագրում էր ոչ թե 960-ական թթ. երկրորդ կեսով, այլ 980-ական թվականներով²², երբ երկու եղբայրները թագավորում էին՝ Սմբատը՝ որպես գերակա և Գուրգենը՝ ստորակա: Պետք է նշել նաև, որ հետազոտողը մերժում էր Մխիթար Այրիվանեցու տեղեկության իսկությունը՝ այն համարելով անճշտություններով ու շփոթություններով լեցուն²³: Ի վերջո, հեղինակն իր «Տաշիր-Ձորագետ (X դ.-XII դ. սկիզբ)» աշխատության մեջ թագավորության հիմնադրումը առաջարկում է հաշվել առնվազն 966 թվականից, քանի որ ըստ նրա այդ թվականին ստեղծվել է տեղի եկեղեցական թեմը, իսկ այն չէր կարող ստեղծվել առանց տեղում սեփական թեմի կարիք ունեցող քաղաքական միավորի առկայության²⁴:

Ի. Ղարիբյանը հերքում է Աշոտ Գ-ի օրոք Գուրգենի թագավորելու վարկածը²⁵: Նա Գուրգենի թագավոր հռչակվելու հավանական ժամանակը սահմանափակել է 979 թվականից սկսած շրջանով՝ կարծելով, որ, եթե մինչ հրովարտակը, այսինքն՝ 972

---

²¹ Մաթևոսյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 153-154:

²² Տե՛ս Ղաֆադարյան Կ., նշվ. աշխ., էջ 98:

²³ Տե՛ս Մաթևոսյան Ռ., Դիտողություններ Կյուրիկյանների պատմության վերաբերյալ, էջ 200:

²⁴ Տե՛ս Մաթևոսյան Ռ., Տաշիր-Ձորագետ (X դ.-XII դ. սկիզբ), Երևան, 1982, էջ 65:

²⁵ Տե՛ս Ղարիբյան Ի., նշվ. աշխ., էջ 79-82:

թվականից, Գուրգենը թագավոր լինելը, ապա Սմբատ Բ-ն Տաշիրքում ազատ տնօրինել չէր կարող, քանի որ դա կդիտվեր որպես ֆեոդալական սեփականատիրական իրավունքի խախտում²⁶: Ի. Ղարիբյանը Գուրգենի թագավորության հիմնադրումը թվագրում է 979 թվականով և համարում, որ նա գահակալել է 10 տարի՝ մինչև 989 թվականը²⁷: Հետազոտողը Գուրգենի թագավոր հռչակվելը կապում է Սմբատ Բ-ի 979 թ. հրովարտակի հետ, որով, փաստորեն, համերաշխվում է Հ. Ղևոնդ Մովսեսյանի այն տեսակետին, որ հոգևոր վիճակի սահմաններն ամրագրելով՝ Սմբատ Բ-ն նաև սահմանում էր Գուրգենի թագավորության տարածքը: Սմբատ Բ-ն, գնալով Սանահին, հռչակում էր նոր թագավորության սկզբնավորումը, որը նրա բարի կամքի դրսևորումն էր և արդյունք էր հայոց թագավորության այդ հատվածը կենտրոնախույս ձգտումներից ապահովագրելու նրա ցանկության²⁸:

Ըստ Ա. Շահնազարյանի՝ Սանահինի վանքի դպիր Սիմեոնի 979 թ.²⁹ հիշատակարանում Գուրգենը ներկայացված է որպես «իշխան բնաւ երկրին Տաշրայ»³⁰, ինչը որոշակիորեն ցույց է տալիս Սմբատ Բ-ի հրովարտակում հիշատակված՝ Սանահինի

²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 81:

²⁷ Թվագրման հիմքում Վ. Հակոբյանի այն ուղղումն է, ըստ որի՝ «Թագաւորք վերջինք Բագրատունիք» ժամանակագրության մեջ Գուրգենին 50-ամյա գահակալություն (ամս Ծ) վերագրելը վրիպակ է, իրականում պետք է լինի «ամս Ժ (10 – Ա. Ե.)»՝ նկատի ունենալով Ժ և Ծ տառերի հավանական շփոթը (տե՛ս «Մանր ժամանակագրություններ XIII-XVIII դդ.», հ. II, էջ 503, ծանոթ. 3):

²⁸ Տե՛ս Մովսեսյան Ղ., նշվ. աշխ., էջ 26, Ղարիբյան Ի., նշվ. աշխ., էջ 84-85, տե՛ս նաև, Ղարիբյան Ի., Լոռե բերդաքաղաքը և նրա պեղումները, Երևան, 2009, էջ 25-27:

²⁹ Ի դեպ, այս թվականը վերաբերում է ոչ թե ողջ հիշատակարանին, այլ այդ թվականով թվագրված և հիշատակարանում տեղադրված՝ Սմբատ Բ-ի հրովարտակին:

³⁰ Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռագիր № 3031, թ. 43 (հղումը՝ Շահնազարյան Ա., Տաշիր-Ձորագետի Կյուրիկյան թագավորության առաջացումն ու հզորացումը, «Պատմաբանասիրական հանդես», 2009, № 2-3, էջ 225, ծանոթ. 5):

վանքին տրված վիճակի՝ Տաշրաց երկրի և Գուրգենի իշխանությանը հանձնված տարածքների նույնությունը, առավել ևս, որ Գուրգենի տիրույթները պետք է ունենային առանձին եկեղեցական կազմակերպություն (հոգևոր վիճակ)³¹: Հաշվի առնելով Մխիթար Այրիվանեցու կողմից Գուրգենին 981 թ. թագավոր հռչակվելու վերաբերյալ հիշատակությունը՝ հետազոտողը համարում է ընդունելի հենց այդ թվագրումը³²:

Գուրգենի թագավորելու և ըստ այդմ՝ Տաշիրքի թագավորության ի հայտ գալու ժամանակի ու հանգամանքների վերաբերյալ առաջարկվել են այլ տեսակետներ ևս (Լեո, Հ. Հարությունյան և այլք), որոնց չենք անդրադառնում, քանի որ ներկայացված չեն թվագրման հիմնավորումները:

Ներկայացված աղբյուրային և հետազոտական նյութը հնարավորություն է տալիս հստակեցնելու, որ մինչև 978 թվականը՝ Աշոտ Գ Ողորմածի մահը, Գուրգենը թագավոր չէր հռչակվել: Խնդիրն այն է, որ դեպքերի ժամանակակից Ասողիկը որևէ կերպ չի հիշատակում այդ իրադարձությունը, մինչդեռ ներկայացնում է Մուշեղի թագավորելը Կարսում, ինչը ցույց է տալիս, որ եթե նման դեպք տեղի ունեցած լիներ Աշոտ Գ-ի օրոք, Ասողիկն այն անպայման կհիշատակեր: Մյուս կողմից, վերոհիշյալ տեղեկությունն այն մասին, որ Աշոտ Գ-ի մահից հետո երեք արքայազուները բաժանել են հայրական ժառանգությունը («երիս բաժանեն զթագաւորութիւնն»), ցույց է տալիս, որ Գուրգենի՝ սեփական տիրույթներ ստանալը և այնուհետև թագավորելը տեղի են ունեցել Սմբատ Բ-ի գահ բարձրանալուց հետո: Միևնույն ժամանակ, ելնելով վերոբերյալ ժամանակագրության տեղեկությունից,

---

³¹ Տե՛ս Շահնագարյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 226:

³² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 225, տե՛ս նաև «Հայոց պատմություն», հ. II, գիրք երկրորդ, էջ 127-130:

կարելի է որոշակիացնել, որ հայրական տիրույթների բաժանումը եղբայրների միջև կատարվել է Սմբատ Բ-ի թագադրությունից անմիջապես հետո, քանի որ ըստ նշված տեղեկության՝ եղբայրները բաժանել են տիրույթները և Սմբատին ճանաչել գերակա (հայրագլուխ): Սխալված չենք լինի, եթե նշենք, որ բաժանումը տեղի է ունեցել 978 թ., երբ Աշոտ Ողորմածի մահից հետո (978 թ. հունվարի 3)³³ Սմբատն անմիջապես թագադրվեց: Այսինքն՝ Գուրգենը ստացավ տիրույթներ, որոնց սահմանները ճշտվեցին ի սկզբանե: Խոսքը Տաշիրք երկրի մասին է, որի սահմանները հստակորեն հիշատակված են 979 թ. հրովարտական: Սակայն դրանք չէին համապատասխանում տեղի եկեղեցական կառույցի (հոգևոր վիճակի) սահմաններին, և այդ անհրաժեշտ համապատասխանեցումը տեղի ունեցավ արդեն 979 թ. հրովարտակով: Սակայն այստեղ ճիշտ չի լինի Ի. Ղարիբյանի օրինակով կարծել, որ Գուրգենի՝ նախքան այդ թագավոր հանդիսանալու պարագայում 979 թ. հրովարտակի գործադրումը Սմբատ Բ-ի կողմից կլինե՞ր կրտսեր եղբոր սեփականատիրական իրավունքի խախտում: Խնդիրն այն է, որ այդ հրովարտակով ոչ թե խախտվում էին նրա իրավունքները, այլ պարզապես համապատասխանեցվում էին Տաշիրք երկրի և տեղի եկեղեցական կառույցի սահմանները, ինչին, բնականաբար, Գուրգենը դեմ լինել չէր կարող: Ուստի կարծում ենք, որ ոչ թե Գուրգենն է ստացել տիրույթներ՝ համապատասխան հոգևոր վիճակի սահմաններին, այլ հոգևոր վիճակն է հետագայում համապատասխանեցվել Գուրգենի տիրապետության սահմաններին: Հրովարտական Գուրգենի չհիշատակվելու պատճառն էլ այն է, որ այնտեղ խոսքը զուտ հոգևոր վիճակի սահմանների մասին է:

---

³³ Տե՛ս Եղիազարյան Ա. , Աշոտ Գ Ողորմած. թագավոր հայոց, Երևան, 2020, էջ 120:

Այսպիսով՝ ավելի հավանական է թվում, որ Գուրգենի թագավոր հռչակվելը տեղի է ունեցել հենց 978 թ., երբ նա հայրական ժառանգությունից ստացել է իր ընդարձակ բաժինը և սկսել իշխել այնտեղ՝ փաստորեն, նաև ձեռք բերելով նոր՝ ենթակա թագավորի կարգավիճակ: Ճիշտ է, բաց է մնում մյուս եղբոր՝ Գագիկի պարագան, քանի որ, եթե Գուրգենը, ստանալով իր տիրույթները, թագավոր էր հռչակվել, ապա ինչո՞ւ նույնը չէր կատարվել Գագիկի հետ: Գագիկի դեպքը խիստ առանձնահատուկ էր և ամենայն հավանականությամբ առնչվում էր արքունիքում նրա ունեցած կարգավիճակին, երբ Սմբատ Բ-ի՝ ժառանգ չունենալու պայմաններում նա ընկալվում էր որպես գահաժառանգ՝ գտնվելով արքունիքում, ինչպես, օրինակ, 988 թ. ռազմարշավի ժամանակ³⁴:

Վերադառնալով Աշոտ Գ Ողորմածի մահից հետո արքունի տիրույթների բաժանմանը՝ արձանագրենք, որ «հայրագլուխ առնել» կնշանակի ճանաչել գերակա՝ ընդունելով սեփական ստորակա վիճակը: Նման գործողության կարիք չէր լինի, եթե իրավիճակը լիներ պարզ, և արքայի երեց որդին իրավունքի ուժով, առանց այլևայլության ժառանգեր գահը: Նախկինում նման նախադեպ Բագրատունի որևէ գահաժառանգի՝ գահ բարձրանալու դեպքում չէր եղել: Ակնհայտորեն, «հայրագլուխ առնելու» տրամաբանությունն այն էր, որ Սմբատի եղբայրները նրա թագադրությունից հետո, փաստորեն, ստացել էին սեփական տիրույթներ հայրական ժառանգությունից, իսկ նրանցից առնվազն մեկը՝ Գուրգենը, հռչակվել էր թագավոր, որով էլ առաջացել էր գերակայի ու ստորակայի հստակ տարանջատման ու շեշտադրման

---

³⁴ Տե՛ս Ստեփանոս Տարաւնեցի Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, «Մատենագիրք Հայոց», ԺԵ. հատոր, Ժ. դար, Պատմագրութիւն, գիրք Բ., Երևան, 2011, էջ 806:

անհրաժեշտություն, և Գուրգենն ու Գագիկը Սմբատին ճանաչել էին որպես գերակա: Այն, որ եղբայրների հետ հայրենի ժառանգությունը բաժանելու արդյունքում Գուրգենը հռչակվել է Տաշիրքի թագավոր, անուղղակիորեն հիշատակված է Սանահինի «Հիշատակարանում», որտեղ ներկայացնելով նշյալ բաժանմամբ Գուրգենի ձեռք բերած տիրույթի սահմանները՝ այնուհետև անմիջապես նշվում է, որ նա «վարեաց ... զամենայն ժամանակս թագաւորութեան իւրոյ յոգնապատիկ բարեպաշտութեամբ...»³⁵:

Տեղին է նշելը, որ կարիք չկա նաև Գուրգենի թագավոր հռչակվելու համար փնտրելու համապատասխան պատմական պատճառներ, քանի որ մասնատման գործընթացը Բագրատունյաց թագավորությունում սկիզբ էր առել վաղուց և խորացել Մուշեղի՝ Կարսում թագավոր հռչակվելով, որով նաև ստեղծվել էր համապատասխան նախադեպ: Աշոտ Գ-ի երեք որդիների միջև հայրական հողերի բաժանումն ու տեղերում թագավորներ հռչակվելն այդ առումով արտառոց երևույթներ չէին, և դա նման էր Վասպուրականի պարագային, երբ Աբուսահլ-Համազասպ թագավորի (959-969 թթ.) մահից հետո նրա երեք որդիները, գահերեց ճանաչելով Աշոտ-Սահակին, թագավորեցին նրան զուգահեռ՝ Սենեքերիմը՝ Ռշտունիքում, իսկ Գուրգենը՝ Անձևացիքում³⁶: Գուրգեն Բագրատունու՝ Տաշիրքում թագավոր հռչակվելը 978 թ. թվագրելուն չի հակասում նաև այն, որ Սանահինի «Սանահինի քեթօրկ»-ի «Պատմութիւնք անցից» գլխի «Նախադրութիւն»-ում նա ներկայացված է որպես «իշխան բնաւ երկրին Տաշ-

³⁵ «Յիշատակարան Սանահնոյ վանից (Սանահինի քեթօրկը)», էջ 59:

³⁶ Տե՛ս Չամչեանց Մ., նշվ. աշխ., էջ 841, Շաքյան Ս., Վասպուրականի թագավորության պատմությունից, ՀՍՍՌ ԳԱ «Տեղեկագիր» հասարակական գիտությունների, 1949, № 4, էջ 57, ծանոթ. 1, Վարդանյան Վ., Վասպուրականի Արծրունյաց թագավորությունը 908-1021 թթ., Երևան, 1969, էջ 181:

րայ», որին տեսակցության էր գնացել Սմբատ Բ-ն³⁷: Տեղեկությունն անմիջապես հաջորդում է «Հիշատակարանի» տեքստի այն հատվածին, որտեղ ներկայացված են Աշոտ Գ-ի մահը, Սմբատ Բ-ի գահ բարձրանալը և Անիի պարիսպների ու Մայր տաճարի շինարարության սկիզբը: Երկու եղբայրները բազում օրեր անցկացրին ցնծության ու խրախճանքների մեջ, իսկ այնուհետև որոշեցին այցելել Սանահինի Ս. Աստվածածին կաթողիկե եկեղեցի, որը կառուցվել էր նրանց ծնողների՝ Աշոտ Ողորմած թագավորի և Խոսրովանույշ թագուհու ջանքերով: Այցի ընթացքում եղբայրները «...իբրեւ կատարին զուխտս իրեանց, փափագեցան յայն ժամ եւ իւրն ունել ընտանի Երուսաղէմ եւ զաւակ հոգեւոր ի տանս Աստուծոյ, գրէ կոնդակ եւ արծան յաւիտենական թագաւորական հրամանաւ՝ արինակ զայս [...]»³⁸: Տեքստը մնում է անավարտ, և հասկանալի չէ, թե ինչ կոնդակի մասին է խոսքը, թեև ակնհայտ է, որ «...իւրն ունել ընտանի Երուսաղէմ եւ զաւակ հոգեւոր ի տանս Աստուծոյ (իմա՝ Սանահինի վանքում – Ա. Ե.)» հատվածը նշանակում է, որ եղբայրները կամ առնվազն նրանցից մեկը (խնդիրն այն է, որ հիշատակության մեկ նախադասության մեջ հոգնակի և եզակի թվերը օգտագործված են խառը կերպով [«կատարին զուխտս իրեանց», «փափագեցան», «գրէ կոնդակ»]) որոշել են եկեղեցի կառուցել: Ակնհայտ է, որ Սմբատ Բ-ի սույն այցելությունը Տաշիրք և Սանահինի վանք չի նույնանում այդ ուղևորությամբ 979 թ. նրա կատարած ուղևորության հետ, այլ, անկասկած, նախորդել է դրան: Հետևաբար չեն նույնանում նաև Գուրգենի հետ Սանահինի վանք այցելության ընթացքում գրված կոնդակ-հրովարտակը և Սմբատ Բ-ի 979 թ. հրովարտակը,

³⁷ Տե՛ս «Յիշատակարան Սանահինյ վանից (Սանահինի քեթօուկը)», էջ 56:

³⁸ Նույն տեղում, էջ 56-57:

որոնց բովանդակությունը լիովին տարբեր էր: 979 թ. դրությամբ Գուգենն արդեն թագավոր էր, ուստի պատահական չէ, որ «Հիշատակարանում» հատուկ կերպով մատնանշվում է, որ Գուրգենը «իշխան բնաւ երկրին Տաշրայ» էր ոչ թե հիշատակարանի շարադրման ժամանակ, այլ դրանից առաջ՝ «յայն ժամ» («որ էր յայն ժամ իշխան բնաւ երկրին Տաշրայ»), երբ Աշոտ Ողորմածի մահից հետո գահ բարձրացած Սմբատ Բ-ն այցելել էր նրան, անկասկած, 978 թ.:

Ի վերջո, հարկ է անդրադառնալ նաև Մխիթար Այրիվանեցու կողմից Գուրգենի թագավոր հռչակվելը 981 թվականով թվագրելուն: Այն, որ այդ տեղեկությունը անճշտություններով և շփոթություններով լի է, նկատել է դեռևս Ռ. Մաթևոսյանը: Հավելենք, որ առաջին հայացքից թվացյալ՝ հռոմեական տոմարի թվականներով Բագրատունյաց շրջանի իրադարձությունների թվագրումը Մխիթար Այրիվանեցու երկերում (այդպես են ընկալել հետազոտողներից ոմանք) բացառիկ երևույթներ են այդ շրջանի հայկական սկզբնաղբյուրներում, քանի որ մյուս աղբյուրներում թվագրումները կատարված են կա՛մ հայոց մեծ, կա՛մ փրկչական (քրիստոնեական հայկական) տոմարների թվականներով: Վերջինս հռոմեական օրացույցին գերազանցում է երկու տարով³⁹: Դատելով այն բանից, որ Մխիթար Այրիվանեցու երկում թվականների վերևում նշված է «ամք տեառն», իրակա-

---

³⁹ Տե՛ս Խաչիկյան Լ., Հակոբյան Վ., Ինչպես չպետք է հրատարակվեն պատմական սկզբնաղբյուրները, «Տեղեկագիր (հաս. գիտ.)», 1949, № 2, էջ 82: Տե՛ս նաև «Մանր ժամանակագրություններ (XIII-XVIII դարեր)», հ. I, կազմեց Վ. Հակոբյան, Երևան, 1951, էջ 23: Սամուել Անեցի, Հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց յաղագս գիտի ժամանակաց անցելոց մինչեւ ի ներկայս ծայրաքաղ արարեալ, բնագիրը կազմեց Ա. Հայրապետեանը, առաջաբանը՝ Կ. Մաթեոսեանի, Երևան, 2011, էջ 13, ծանոթ. 44:

նում դրանք կատարված են փրկչական թվականներով⁴⁰: Սակայն Մխիթար Այրիվանեցու տեքստում առկա են նաև այդ թվականներին կից նշված հայոց թվականներ, որոնց տարբերությունը փրկչական թվականների հետ կազմում է 551 տարի, մինչդեռ վերևում արված ճշգրտման դեպքում պետք է լիներ 553 տարի, քանի որ հայոց մեծ և փրկչական տոմարների թվականների տարբերությունը երկու տարով ավելի է հայոց մեծ և հռոմեական տոմարների թվականների միջև եղած տարբերությունից, այսինքն՝ 553 տարի է: Մնում է ենթադրել, որ Մխիթար Այրիվանեցու երկում ի սկզբանե թվականները (կամ առնվազն դրանց մի մասը) նշված են եղել փրկչական թվականներով, սակայն հետագայում գրիչները դրանք ընկալել են որպես հռոմեական տոմարի թվականներ և կից հավելել հայոց մեծ թվականին համապատասխան տվյալներ՝ 551 տարվա տարբերության սկզբունքով: Օրինակ՝ պատմիչի «Պատմութիւն ժամանակագրական» երկում խնդրո առարկա պարագայում 981 թվականին, որը նշված է «ամք տեառն» տողի ներքո, զուգահեռ հավելվել է հայոց 430 թ., փաստորեն, 551 տարվա տարբերությամբ: Եթե ճիշտ է մեր կոահումը, ուրեմն իրականում 430 թ. փոխարեն պետք է լիներ առնվազն հայոց 428 թվականը, որը սկսվել է 979 թ. մարտի 27-ին:

Ինչպես նշվեց, մեզ առավել հավանական է թվում Գուրգենի թագավոր, հետևաբար նաև՝ Տաշիրքի թագավորության հռչակման թվագրումը 978-ով, մինչդեռ վերևում կարծես ամեն ինչ 979 թվականի օգտին է: Սակայն Ա. Աբրահամյանը, անդրա-

---

⁴⁰ Կան թվականներ, որ համապատասխանում են հռոմեական-հուլյան տոմարի թվականներին (օրինակ՝ Աշոտ Ա-ի գահ բարձրանալը, Սմբատ Ա-ի գերեվարվելը, Անիի Մայր տաճարի շինարարության ավարտը, Բագրատունյաց թագավորության վերացումը և այլն (տե՛ս «Մխիթարայ Այրիվանեցոյ պատմութիւն ժամանակագրական», էջ 70-73):

դառնալով հռոմեական և փրկչական թվականների միջև եղած երկու տարվա տարբերությանը, նշում է, որ «Հայկական թվականները վերծանելիս պետք է հաշվի առնել մի այլ տոմարական նրբություն ևս. հայկական տարվա ամանորը քանի որ չի զուգահիսվում ներկա թվականի ամանորի հետ (այսինքն՝ հունվարի 1-ի հետ), ուստի բացի մատնացույց արած երկու տարվա տարբերությունից, կարող է մի տարվա առաջ ու ետ տարբերություն ևս ունենալ, նայած թե հայկական որ ամսաթվում է տեղի ունեցել իրադարձությունը»⁴¹: Բ. Թումանյանը, ներկայացնելով հայկական և հռոմեական տոմարների զուգահիսվական հաշվումների կարգն ու սկզբունքները, հատկապես շեշտադրում է, որ «եթե հաշվումները կատարվում են 552 թվականից մինչև 1320 թվականի համար, ապա տվյալ տարվա նավասարդի մեկից հետո եկող ամսաթվերը որոշելու համար հռոմեական թվականից պետք է հանել 551, իսկ նավասարդի մեկից առաջ ընկնելու դեպքում՝ 552»⁴², այսինքն՝ իրադարձության՝ նավասարդի 1-ից առաջ կամ հետո տեղի ունելու դեպքում տոմարների զուգահիսվական հաշվումներում ստացվում է հավելյալ մեկ տարվա տարբերություն: Տոմարական հաշվումների մեջ առավել խորանալը համարելով ավելորդ՝ միայն նշենք, որ այս պարագայում խիստ հավանական է, որ Գուրգենի թագադրությունը, հետևաբար նաև՝ Տաշիրքի թագավորության հռչակումը տեղի են ունեցել 981 թվականից երեք տարի առաջ, այսինքն՝ հանած փրկչական և հռոմեական թվականների միջև առկա երկու տարվա տարբերությունը ու ևս մեկ տարի՝ ընդունելով, որ Գուրգենի թագադրությունը տեղի

---

⁴¹ Աբրահամյան Ա., Ներկա թվականի սկզբնավորությունը ըստ հայ տոմարագետների հաշվումների, «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1970, № 3, էջ 100:

⁴² Թումանյան Բ., Տոմարական հաշվումներ, ՀՍՍՌ ԳԱ «Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների», 1964, № 5, էջ 56:

է ունեցել տվյալ տարվա նավասարդի 1-ից (մարտի 26) առաջ: Այդ իրադարձության տեղի ունենալու հայոց թվականը ճշտելու համար 981-ից պետք է հանել նշված երկու տարին և 552. ստացվում է հայոց 427 թվականը (26 մարտի, 978 թ.-26 մարտի, 979 թ.): Փաստորեն, այս կերպ հիմնավորվում է Գուրգենի թագադրման և Տաշիրքի թագավորության ստեղծման թվագրումը 978 թ.:

Ի մի բերելով հետազոտության արդյունքները՝ կարող ենք նշել, որ Աշոտ Գ-ի մահից հետո գահ է բարձրացել Սմբատը, այնուհետև եղբայրներին բաժին է հանել հայրական տիրույթներից ու նրանցից առնվազն մեկին՝ Գուրգենին, 978 թ. հռչակել տեղական թագավոր Տաշիրքում: Այդ իրողությունը առաջ է բերել Գուրգենի և Գագիկի կողմից Սմբատ Բ-ի գերակայության ճանաչման անհրաժեշտություն, որն էլ արձանագրվել է երկու կրտսեր եղբայրների կողմից Սմբատ Բ-ին «հայրազուլիս առնելով»: Վերջինը, ի դեպ, անհրաժեշտ է ընկալել այն տրամաբանությամբ, ըստ որի՝ հայոց թագավորն իր տերության կազմի կրտսեր թագավորների նկատմամբ հանդես էր գալիս որպես հոգատար հայր, իսկ նրանք էլ հայոց թագավորին վերաբերվում էին իբրև հավատարիմ որդիներ: Այս առումով պատահական չէ, որ, երբ հետագայում Տաշիրքի թագավոր Դավիթը (հետագայում Անհողին կոչված) փորձեց չինազանդվել Գագիկ Ա-ին, բայց ենթարկվեց զենքի ուժով հայոց 450 թ. (1001 թ.), կաթողիկոսի միջնորդությամբ հաշտվեց Անիի տիրակալի հետ՝ «կալ ի հնազանդութեան Դաթի, իբրեւ որդի առ հայր, եւ Գագկայ հայրենի խնամով սիրել զնա» պայմանով⁴³: Նմանապես, ըստ Մատթեոս Ուռայեցու՝ 984 թ. «...նստաւ Աբաս ի Կարս թագաւորական իշխանութեամբ՝ հրամանաւ ազգապետին իւրոյ Գագկայ (իմա՝

---

⁴³ Տե՛ս Ասողիկ, էջ 825-826:

Սմբատայ – Ա. Ե.) Հայոց արքային, և Գուրգէն՝ յԱղուանից աշխարհին, վասն զի յազգէ Հայոց թագաւորացն էին և կային ի հնազանդութիւն տանն Շիրակայ»⁴⁴, որից կարելի է եզրակացնել, որ Բագրատունյաց տոհմական և արքունի տիրույթներում ձևավորված երկու կրտսեր թագավորությունները ստորադասված էին Անիի տիրակալին, որը հանդես էր գալիս որպես ազգապետ կամ տոհմի ավագ⁴⁵ (նույնն է, ինչ հայրագլուխը) և պահպանում Կարսի ու Տաշիրքի թագավորներին տեղական գահերին հաստատելու իրավասությունը:

Arman Yeghiazaryan, Yerevan State University, Dr. Hist. Sci., Professor, The time and circumstances of the creation of the Kingdom of Tashirk (Lori)

At the beginning of the reign of the Armenian king Smbat II Bagratuni (978-990), his brother Gurgen was crowned king of the Tashirk region of the Bagratid kingdom. This was the second kingdom formed in the Bagratid domains (after the kingdom of Kars or Vanand), which significantly reduced the territorial, human and economic resources of the Bagratids. It is no coincidence that this event interested many researchers, who dated the coronation of Gurgen to 979, 981 and other years.

The study shows that the proclamation of Gurgen as king is due to the fact that after the death of the Bagratid king Ashot III (953-978), his sons Smbat, Gagik and Gurgen divided the Bagratid possessions and recognized Smbat as the supreme ruler. Since Gurgen received the territory of Tashirk region, Smbat went there and in 978 proclaimed him king of that region. This is how the kingdom of Tashirk (Lori) was founded.

---

⁴⁴ Մատթեոս Ուռհայեցի, էջ 14:

⁴⁵ Ст'я Степаненко В., Из истории Армяно-византийских отношений второй половины X-XI в. (к атрибуции монет Кюрике куропалата), «Античная древность и средние века», Свердловск, 1978, вып. 15, էջ 46: